

Кочін І.В.

ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», м. Запоріжжя, Україна

Багатогранність єдності та безперервність креативного розвитку професорсько-викладацького складу кафедри — запорука успіху в науково-навчальній діяльності (50 років кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»)

Резюме. Стаття присвячена аналізу діяльності кафедри цивільного захисту та медицини катастроф Державного закладу «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України» з нагоди 50-х роковин утворення кафедри. Мета: дослідити й узагальнити досвід роботи професорсько-викладацького складу кафедри цивільного захисту та медицини катастроф, відстежити динаміку навчально-педагогічного процесу, навчально-методичної роботи і наукових здобутків, дати їм оцінку, зробити висновки для подальшого удосконалення навчального процесу й наукової діяльності. Були досліджені архівні й поточні матеріали щодо організації та діяльності ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України» і кафедри цивільного захисту та медицини катастроф за 1926–2017 рр. Проаналізовані та узагальнені матеріали навчально-методичної, педагогічної та наукової діяльності професорсько-викладацького складу.

Ключові слова: ювілей; історія; кафедра цивільного захисту та медицини катастроф; навчальний процес; науково-дослідна робота; надзвичайна ситуація; медична допомога

Вступ

Двадцять перше століття, суперечливе й обнадійливе, надихаюче й трагічне... Ніхто не припускав нових викликів і випробувань, які принесе Україні нове століття, грізне й непередбачуване, в сфері цивілізаційної трансформації людського суспільства і глобальних змін у середовищі проживання, погіршення міжнародної обстановки й виникнення війни.

Історія кафедри цивільного захисту та медицини катастроф (ЦЗ та МК) ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України», як і історія розвитку окремих медичних галузей, — це передусім аннали злетів творчої наукової й педагогічної думки, нових відкриттів і практичних звершень у сфері післядипломної освіти й підготовки медичних кадрів.

Написання історії кафедри та її всебічне осмислення — це не стільки суха констатація навчально-педагогічних, методичних та наукових подій, звершень й

досягнень, видання навчально-методичної й наукової літератури, скільки історія професійної креативної діяльності впродовж десятиліть професорсько-викладацького колективу, конкретних видатних особистостей-творців — педагогів і вчених, безпосередніх деміургів історичного процесу на кафедрі ЦЗ та МК.

Подані в сукупності історичні матеріали біографій (curriculum vitae) видатних медиків, діяльності кафедр і науково-педагогічних медичних шкіл створюють колективний портрет української медицини й освіти, стають своєрідною візитною карткою, що репрезентує Україну у світі, засвідчує цивілізаційний рівень поступального розвитку медичної науки, післядипломної освіти й підготовки медичних кадрів, діяльності системи охорони здоров'я, організації й надання екстреної медичної допомоги (ЕМД) населенню при надзвичайних ситуаціях (НС) мирного й воєнного часу.

Тому на запитання, для чого й чому медичним працівникам потрібні знання про світову й українську історію медицини, передумови виникнення, створення, становлення та особливості розвитку окремих галузей медицини, кафедр, науково-педагогічних шкіл, слід дати таку відповідь. Історія медицини в цілому та окремих її складових допомагає правильно й об'єктивно зрозуміти сучасний стан медицини в Україні, і зокрема організації й надання ЕМД населенню при НС мирного та воєнного часу, і дати йому виважену оцінку.

Минуле медицини, розглянуте в компарації з її сучасним станом, дає змогу простежити й оцінити в історичній послідовності, як змінювалися: зміст медичних знань і освіти, підготовка медичних кадрів, проблематика науки, пануючі теорії й парадигми, пояснення виникнення хвороб та обґрунтування заповігань їм і їх лікування, організаційні форми медичної допомоги, у тому числі при НС техногенного, природного, соціального й воєнного характеру.

Мета роботи: дослідити й узагальнити досвід роботи професорсько-викладацького складу кафедри ЦЗ та МК за 50 років (1967–2017 рр.), відстежити динаміку навчально-педагогічної й наукової роботи, дати оцінку напрацюванням, зробити висновки для подальшого вдосконалення навчального процесу, підготовки медичних кадрів і наукової діяльності.

Матеріали та методи

Досліджені архівні й поточні матеріали організації та діяльності ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України» та кафедри ЦЗ та МК за 1926–2017 рр. Проаналізовані й узагальнені матеріали навчально-методичної, педагогічної та наукової діяльності професорсько-викладацького складу кафедри.

Результати та обговорення

У квітні 1926 р. колегія Народного комісаріату охорони здоров'я УРСР прийняла постанову «Про утворення у м. Одеса державного клінічного інституту», а 12 травня 1926 р. Наркомат охорони здоров'я України вже призначив тимчасове правління з організації інституту. Історія інституту склалась так, що йому довелося пережити три періоди становлення й розвитку. У перші роки своєї діяльності (1926–1930) інститут був клінічним, оскільки був розгорнутий на базі міської лікарні м. Одеси у складі 9 клінічних кафедр (*перший період*). У 1930 р. зросла чисельність клінічних кафедр і були утворені теоретичні кафедри, що дозволило інституту проводити не тільки спеціалізацію, але й удосконалення лікарів. У 1930 р. інститут був перейменований, він став називатися Одеським інститутом удосконалення лікарів, а в 1933 р. йому присвоєно ім'я О.М. Горького. Для захисту населення СРСР у 1932 р. утворюється місцева протиповітряна оборона (МППО), у складі якої формується медико-санітарна служба (МСС МППО), призначена для надання першої медичної допомоги ураженому населенню під час війни. З цього часу в інституті почала проводитись підготов-

ка лікарів для медико-санітарної служби МППО. У перші дні німецько-радянської війни (1941–1945) частина співробітників інституту пішла на фронт, інша продовжила роботу з надання медичної допомоги пораненим бійцям Червоної армії та населенню, яке брало участь в обороні м. Одеси. З перших днів війни клініки інституту були реорганізовані в потужну госпітальну базу фронту, що надавала кваліфіковану й спеціалізовану медичну допомогу пораненим у боях та населенню. У роки німецько-радянської війни МСС МППО надала медичну допомогу 140 тис. постраждалих із числа населення й повернула до праці понад 80 %. Прийнята МСС МППО система медичного забезпечення постраждалих на місці відповідала умовам ведення війни на той час і повністю себе виправдала.

Незабаром після звільнення м. Одеси від окупаційних військ інститут і кафедра військово-медичної підготовки (ВМП) з курсом МСС МППО відновили свою діяльність, почався *другий (післявоєнний) період* розвитку (з 20.04.1946 р.). Курс МСС МППО очолив доцент В.І. Коплев, а завідував кафедрою ВМП у 1946–1951 рр. полковник медичної служби, ветеран війни Георгій Олександрович Дмитрієвський. Найстарішим викладачем кафедри була Віра Михайлівна Олександрова (1908 р.н.), яка була асистентом кафедри ще в довоєнні роки й пропрацювала до 1955 р. З 1951 по 1955 р. завідувачем кафедри ВМП був полковник медичної служби, ветеран війни Л.М. Митрофанов.

З метою наближення висококваліфікованих медичних та наукових кадрів до великого промислового центру України й створення кращих умов для діяльності професорсько-викладацького складу згідно з рішенням уряду УРСР інститут був передислокований до м. Запоріжжя у вересні 1955 року. З переведенням інституту пов'язаний *третій період* його розвитку. Багато викладачів інституту залишилось у м. Одесі. Разом з інститутом переїхали до м. Запоріжжя тільки 24 викладачі. 19 вересня 1955 р. почалися заняття з лікарями-слухачами на 11 клінічних, 4 теоретичних кафедрах та 2 курсах, у тому числі курсі МСС МППО.

Кафедру ВМП з курсом медико-санітарної служби МППО у 1955–1960 рр. очолював полковник медичної служби, ветеран війни Микола Дмитрович Силін, який з 1952 р. до переїзду інституту у м. Запоріжжя працював старшим викладачем цієї ж кафедри. На цій посаді його змінив полковник медичної служби, ветеран війни В.К. Кожевников, який очолював кафедру до 1973 р.

У 1961 році в СРСР на базі МППО утворюється цивільна оборона (ЦО), у 1962 р. виходить «Положення про медичну службу цивільної оборони (МСЦО)». МСЦО утворюється за територіально-виробничим принципом і розгортає власні сили й засоби з метою використання місцевих лікувально-профілактичних і санітарно-гігієнічних закладів. МСЦО призначалась для медичного забезпечення населення під час війни.

Перший етап діяльності курсу МСЦО у Запорізькому державному інституті удосконалення ліка-

рів (ЗДІУЛ) охоплює 1961–1968 рр. На цьому етапі підготовка лікарських кадрів з ЦО і МСЦО проводилась на кафедрі ВМП інституту. Спочатку цю підготовку проводив кадровий офіцер Радянської армії — викладач кафедри, а потім (з 1964 р.) — офіцер запасу, спеціально підготовлений для викладання предмета ЦО і МСЦО. З інших спеціальних питань, наприклад променевої хвороби, ураження сильнодіючими отруйними речовинами, проводили заняття викладачі клінічних кафедр інституту.

У 1964 р. було видано розпорядження МОЗ СРСР, згідно з яким посада викладача кафедри з ЦО і МСЦО повинна була комплектуватись не кадровим офіцером Радянської армії, а офіцером запасу. У 1964 р. на цю посаду призначений колишній начальник кафедри військово-медичної підготовки, полковник медслужби запасу М.Д. Силін. Він мав великий досвід викладання з питань військової токсикології.

Підготовку з ЦО і МСЦО на спеціальних циклах за 1961–1969 рр. пройшли 564 лікарі, за 1970–1974 рр. — 380 лікарів. За підсумком діяльності курсу МСЦО за 1961–1988 рр. (28 років) було підготовлено 2412 лікарів, цей контингент складався: з начальників МСЦО і начальників штабів МСЦО некатегоризованих міст і районів сільської місцевості; начальників сортувально-евакуаційних госпіталів і головних лікарів госпітальних баз; терапевтів-токсикологів; радіологів управління сортувально-евакуаційних баз і сортувально-евакуаційних госпіталів.

Підготовку на курсі МСЦО за 1961–1969 рр. пройшов 7051 лікар, за 1970–1974 рр. — 5496 лікарів із суміжних клінічних кафедр. Усього за підсумком діяльності курсу МСЦО за 1961–1988 рр. (28 років) було підготовлено 35 339 лікарів із суміжних клінічних кафедр інституту. Ці дані свідчать, що підготовка лікарських кадрів для МСЦО проводилась в основному з лікарів суміжних кафедр — 93,6 %.

Спеціальних циклів було небагато. Найбільший контингент спеціальних циклів становили головні лікарі профільних лікарень і лікарі терапевти-токсикологи. Їх підготовку проводили викладачі — полковники медичної служби, ветерани війни Д.Ф. Мальков та М.Т. Пеліх, старші викладачі С.Г. Губа, Ю.Ф. Курочкін та інші.

На підставі наказу МОЗ СРСР від 14 березня 1967 р. № 42 при військово-медичній кафедрі інституту створюється курс медичної служби цивільної оборони, що став хронологічною межею для відліку початку діяльності навчального курсу МСЦО і викладання його як окремої дисципліни.

Другий етап діяльності курсу МСЦО охоплює період із серпня 1969 р. по 1983 р., тобто 14 років. На цьому етапі звершується головне: утворюється самостійний курс МСЦО в інституті — основа майбутньої кафедри МСЦО. Курс було створено згідно з наказом МОЗ СРСР від 8 серпня 1969 р. № 654. Згідно з наказом за Запорізьким державним інститутом удосконалення лікарів від 9 жовтня 1969 р. № 247, на посаду начальника курсу МСЦО призначається полковник медичної служби, ветеран війни Олексій Тимофійович Баранов, який пропрацював на

цій посаді до листопада 1979 р. З листопада 1979 р. курс МСЦО очолив полковник медичної служби, ветеран війни Євгеній Миколайович Степанов. Із лютого 1984 р. він очолив створену кафедру МСЦО.

На цьому етапі розвитку курсу МСЦО була проведена найголовніша робота з його становлення. Фактично вся робота зі становлення курсу починалась з укомплектування підготовленими викладачами, створення навчально-матеріальної бази, переробки й створення нової навчально-методичної документації тощо. На цьому етапі розвитку курсу МСЦО у повному обсязі розкрив свої можливості з підготовки лікарів на спеціальних і суміжних циклах. Чисельність спеціальних циклів у 1972–1982 рр. залишається постійною — 4 на рік, а з 1983 р. вона збільшується до 5. Зростає чисельність лікарів-слухачів і на суміжних циклах. Якщо у 1970 р. їх було 1045 осіб, то в 1983 р. — 1976 осіб, тобто їх чисельність збільшилась майже вдвічі.

Змінилась і організаційно-штатна структура курсу МСЦО. Якщо у 1970 р. було лише 3 посади викладачів, то з 1974 р. їх уже 4. Навчальний процес проводили викладачі І.С. Буйницький, І.І. Чирков, Г.О. Черняков, І.П. Шуляк, В.В. Рибальченко, О.М. Ігнат'єв.

Підготовку з ЦО і МСЦО на спеціальних циклах за 1966–1988 рр. пройшли 511 лікарів, контингент яких складався з керівників МСЦО, госпіталів та госпітальних баз, терапевтів-токсикологів та радіологів. Підготовку на курсі МСЦО пройшов за 1966–1988 рр. 7491 лікар із суміжних кафедр.

Третій етап діяльності курсу МСЦО охоплює термін з лютого 1984 р. по серпень 1992 р. Наказом МОЗ СРСР від 1 лютого 1984 р. № 115 курс МСЦО був реорганізований у кафедру МСЦО. Виконуючим обов'язки завідувача кафедри був призначений полковник медичної служби у відставці, колишній начальник курсу МСЦО Є.М. Степанов. На цій посаді він пропрацював до 1 липня 1987 р. З 2 липня 1987 р. на посаду завідувача кафедри МСЦО був призначений кандидат медичних наук, доцент Іван Федорович Кармазь.

Підготовку з ЦО і МСЦО на спеціальних циклах за 1984–1988 рр. пройшли 724 лікарі, контингент яких складався з керівників МСЦО, госпіталів та госпітальних баз, терапевтів-токсикологів і радіологів. Підготовку на курсі МСЦО пройшли за 1984–1988 рр. 8406 лікарів із суміжних клінічних кафедр. За цей період на кафедрі працювали: доцент, к.м.н. О.К. Нежаєв; к.м.н. В.К. Кожевніков, к.м.н. Ю.Ф. Курочкін, к.м.н. В.В. Рибальченко; старші викладачі С.В. Нагорний, І.І. Чирков, Г.О. Черняков; лаборанти О.В. Самохвалова, М.М. Крикунова, Л.О. Сердюк, Л.М. Куценко, навчальні майстри Б.Д. Верещанський, Ю.Ю. Славін, О.М. Любський, В.М. Секретта.

У 1977 р. виходить нове положення про МСЦО, що передбачало можливість її використання в мирний час для надання ЕМД населенню при НС. Але сили й засоби МСЦО внаслідок своєї обтяжливості, відсутності мобільності не змогли відіграти належ-

ної ролі в ліквідації медико-санітарних наслідків НС, які відбувались у другій половині 80-х років ХХ ст. Тому приймається Постанова Ради Міністрів СРСР «Про утворення служби екстреної медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях (СЕМДНС)» від 14 червня 1990 року № 192, яка передбачала двоперіодну систему лікувально-евакуаційного забезпечення ураженого населення з евакуацією за призначенням. На виконання Постанови видається наказ МОЗ СРСР «Про перетворення кафедри МСЦО Запорізького державного інституту удосконалення лікарів у кафедру організації екстреної медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях (ОЕМДНС)» від 11.07.1990 № 252, яку продовжує очолювати кандидат медичних наук, доцент І.Ф. Кармазь.

У 1990 р. МОЗ СРСР затверджується «Уніфікована програма післядипломної освіти лікарів (провізорів) з організації екстреної медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях», що діяла 5 років. У 1990–1994 рр. щорічно кафедрою ОЕМДНС проводилося шість 1,5-місячних спеціальних навчальних циклів тематичного удосконалення (ТУ) лікарів за тематикою: організація й надання медичної допомоги ураженим радіоактивними й сильнодіючими отруйними речовинами під час аварій на промислових підприємствах та транспорті (2 цикли) для лікарів-клініцистів терапевтичного профілю та лікарів служби швидкої медичної допомоги (214 лікарів); організація розгортання й роботи лікарень у надзвичайних ситуаціях (2 цикли) для головних лікарів лікувально-профілактичних закладів та їх заступників (203 лікарі); організація санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів серед населення в надзвичайних ситуаціях (2 цикли) для головних лікарів санітарно-епідеміологічних станцій, їх заступників і завідувачів відділеннями (209 лікарів). Усього було підготовлено за 5 років на спеціальних навчальних циклах ТУ 626 лікарів-слухачів.

У 1989–1994 рр. проходили підготовку лікарі суміжних клінічних кафедр: хірургічного факультету на кафедрі ОЕМДНС (МСЦО) — 5185 лікарів, які були організовані у 271 навчальну групу; терапевтичного факультету — 5728 лікарів, які були організовані у 276 навчальних груп. Підготовка керівників закладів охорони здоров'я та їх резерву проводилася в 32 навчальних групах загальною кількістю 585 осіб. Таким чином за 6 років отримали підготовку з питань МСЦО та ОЕМДНС 11 498 лікарів суміжних клінічних кафедр, які були організовані в 578 навчальних груп. Згідно з новою уніфікованою програмою післядипломної освіти лікарів із питань ОЕМДНС на 1,5-місячних спеціальних циклах (236 навчальних годин) ТУ за 1990–1995 рр. пройшли підготовку 1114 осіб керівного складу МСЦО.

Найяскравіше розвиток кафедри простежується за змінами, що відбуваються серед професорсько-викладацького складу. Кафедрою МСЦО з 02.07.1987 почав завідувати доцент, к.м.н. І.Ф. Кармазь, він очолював її до своєї передчасної смерті 16.01.1997. У 17.01.1997 кафедру очолив доцент, к.м.н. В.С. Борисовський, він перебував на цій по-

саді до 11.03.1998. З 12.03.1998 кафедру очолив академік Української міжнародної академії оригінальних ідей, доцент, д.м.н. І.В. Кочін. За цей період на кафедрі працювали: доцент, к.м.н. В.С. Борисовський, старший викладач, к.м.н. Н.Г. Зайко; старші викладачі В.Я. Киктенко, І.Ф. Шило, В.М. Субботський; лаборант Т.В. Карнаух.

На кафедрі продовжує проводитися робота з удосконалення методики викладання предмета, оновлюються методичні розробки лекційних, практичних та семінарських занять, підготовлено новий перелік літератури для самостійного вивчення лікарями. Оновлюється табличний фонд, створені нові стенди в навчальних класах, викладачами підготовлено декілька навчальних посібників і підручник з питань медицини катастроф.

У зв'язку з введенням у 1990 р. МОЗ СРСР уніфікованої програми післядипломної підготовки лікарів з організації надання екстреної медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях було введено диференційоване навчання за кількістю годин (6, 12, 24 годин) лікарів — слухачів суміжних кафедр хірургічного й терапевтичного факультетів і керівників закладів охорони здоров'я та їх резерву, що було пов'язано з тривалістю навчання на основних кафедрах.

У 1991–1996 рр. підготовку лікарів суміжних клінічних кафедр хірургічного факультету з питань ОЕМДНС пройшли 4830 лікарів, які були організовані в 390 навчальних груп. 6-годинні заняття пройшли 882 лікарі, 12-годинні — 1212 лікарів, 24-годинні — 2736 лікарів. За цей час пройшли підготовку 294 групи в кількості 5634 лікарі суміжних клінічних кафедр терапевтичного факультету. 6-годинні заняття пройшли 516 лікарів, 12-годинні — 2187 лікарів, 24-годинні — 2931 лікар. Підготовка керівників закладів охорони здоров'я і їх резерву проводилася у 21 навчальній групі загальною кількістю 462 особи, з яких 153 керівники пройшли 6-годинні заняття і 309 — 24-годинні.

Після утворення в 1991 р. незалежної України як самостійної держави ще декілька років продовжувала функціонувати Служба екстреної медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях.

Згідно з Постановою КМУ «Про створення Державної служби медицини катастроф» від 14.04.1997 № 343 була створена Державна служба медицини катастроф України, що є особливим видом державної аварійно-рятувальної служби, основним завданням якої є надання безоплатної медичної допомоги постраждалим при надзвичайних ситуаціях. У 1997 р. кафедра ОЕМДНС була перейменована в кафедру медицини катастроф. З 1996 року навчання лікарів на циклах тематичного удосконалення проводились відповідно до «Уніфікованої програми післядипломного навчання лікарів (провізорів) з організації медичного забезпечення населення у надзвичайних ситуаціях», затвердженої МОЗ України 10.01.1995.

Одним з основних напрямків роботи кафедри медицини катастроф був навчально-педагогічний процес, що чітко планувався й проводився відповідно до щорічних календарних планів ЗДІУЛ, затверджених

програм МОЗ України з предмету медицини катастроф та згідно з п'ятьма тематичними й навчальними планами циклів ТУ. Так, у 1996–2003 рр. професорсько-викладацьким складом кафедри медицини катастроф щорічно проводилося 10 місячних циклів ТУ, кожний тривалістю 156 навчальних годин, за такою тематикою: «Планування та організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях», «Планування та організація медичного забезпечення населення району в надзвичайних ситуаціях», «Організація розгортання і роботи лікарень у надзвичайних ситуаціях», «Організація роботи швидкої медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях», «Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях». Усього було проведено 80 циклів ТУ, на яких пройшли підготовку 2388 лікарів.

Важливою подією в змістовному доповненні програми підготовки лікарів — слухачів циклів ТУ було введення лекційних, практичних і семінарських занять про склад, основні завдання, регламент, медичну документацію, чинні нормативно-правові акти щодо запровадженої функціональної підсистеми МОЗ України в межах Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань НС, утвореної згідно з наказом МОЗ України «Про введення в дію Регламенту подання інформації в функціональній підсистемі МОЗ України в межах Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань НС» від 03.08.2000 № 189.

Основну увагу завжди звертали на підвищення рівня якості навчально-педагогічної роботи викладачів кафедри й покращання якості викладання лекцій, проведення практичних і семінарських занять циклів ТУ; покращання форм і методів викладання та широкого використання технічних засобів навчання; самостійну роботу з опанування знань і формування серед лікарів-слухачів професійних і лідерських якостей, свідомого ставлення до вимог охорони праці, трудової й виконавчої дисципліни, життєво необхідних для роботи працівників СМК в умовах надзвичайних ситуацій. Для постійного удосконалення навчального процесу й обміну викладацьким досвідом на кафедрі щомісячно проводились відкриті заняття викладачів із наступним їх обговоренням і прийняттям рекомендацій щодо покращання матеріалу, що викладається. Для проведення практичних занять з лікарями — слухачами циклів ТУ постійно використовувалася навчальна база Запорізького обласного центру екстремальної медицини та швидкої медичної допомоги із залученням до навчального процесу керівництва й провідних спеціалістів центру.

Викладачі кафедри постійно приділяли увагу самостійній роботі лікарів — слухачів циклів ТУ, суміжних клінічних кафедр і лікарів-інтернів, опрацюванню рекомендованої літератури з предметної галузі. Необхідна навчальна література (підручники, посібники, журнальні статті) знаходилася в бібліотеці, читальному залі, на кафедрі. Професорсько-викладацьким складом кафедри медицини катастроф з огляду на високий попит на навчальну літературу, були підготовлені й надруковані такі навчальні посіб-

ники: «Методические рекомендации по повышению устойчивости работы объекта здравоохранения во время войны» (1981), «Компьютерная оценка радиационной обстановки при авариях на атомных электростанциях» (1993), «Организация экстренной медицинской помощи пораженным сильнодействующими ядовитыми веществами в догоспитальном периоде» (1995), «Методичні рекомендації щодо надання невідкладної медичної допомоги при гострих отруєннях хлором, аміаком, хлорпкірином у догоспитальному періоді» (1996), «Організація медичного обслуговування населення великого промислового центру при аваріях на хімічно небезпечних об'єктах» (1996), «Организация экстренной медицинской помощи пораженным сильнодействующими ядовитыми веществами в догоспитальном периоде» (1997), «Організація медичного забезпечення населення, потерпілого від повеней» (1998).

Керуючись Положенням про Державну службу медицини катастроф, затвердженим Постановою КМУ від 11.07.2001 № 827, з метою удосконалення навчального процесу й підвищення знань лікарів із питань планування, організації й надання ЕМД постраждалим при НС були внесені корективи до післядипломної підготовки лікарів і запроваджено в навчальний процес кафедри медицини катастроф п'ять 1,5-місячних циклів ТУ (236 навчальних годин) за такою тематикою: «Планування та організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях», «Організація розгортання й роботи лікарень у надзвичайних ситуаціях», «Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях», і 2 цикли ТУ тривалістю 1 місяць (156 навчальних годин) за такою тематикою: «Організація роботи швидкої медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях», «Планування та організація екстреної медичної допомоги постраждалим в умовах техногенних та природних катастроф», які були запроваджені з 2004 р. За 2004–2016 рр. було проведено 91 цикл ТУ і підготовлено 3127 лікарів-слухачів.

Із 1992 р. відповідно до Постанови КМУ «Про зміни в організації спеціалізації (інтернатури) випускників медичних і фармацевтичних інститутів, медичних факультетів університетів» від 27.02.1992 № 96 на кафедрі медицини катастроф проходять підготовку з питань організації та надання ЕМД лікарів-інтернів за 7- та 14-годинними програмами. За 1992–2016 рр. пройшли підготовку 4078 лікарів-інтернів.

14 березня 2017 р. кафедрі медицини катастроф виповнилося 50 років. Створення згідно з Постановою КМУ «Про створення Державної служби медицини катастроф» від 14.04.1997 № 343 ДСМК України є закономірним процесом, відповідно держави й суспільства на нагальну потребу в організації й наданні ЕМД населенню при НС, яких у ХХ і ХХІ ст. стає все більше. Гуманізація життя, повернення суспільства від маси, колективу до особистості відображає нову філософію розвитку самостійної України, що повертається обличчям до людини, а в галузі охорони здоров'я це проявляється в забезпеченні ЕМД людей, які отримали ушкодження при НС.

Значною подією, що відіграла суттєву роль в удосконаленні навчального процесу й доповненні його змісту, було прийняття Закону України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 № 5081-VI, який визначив організаційно-правові засади забезпечення населення ЕМД, у тому числі під час ліквідації медико-санітарних наслідків НС, з комплексом розпоряджень та постанов КМУ для забезпечення реалізації Закону від 21.11.2012 і трьох наказів МОЗ України від 07.12.2012. Кафедра медицини катастроф (з 2008 р. — кафедра цивільного захисту та медицини катастроф (ЦЗ та МК)) Запорізького державного інституту удосконалення лікарів (з 2002 р. — Запорізька медична академія післядипломної освіти, а з 2011 р. — ДЗ «ЗМАПО МОЗ України») переорієнтувала свою навчальну, науково-методичну та наукову діяльність згідно з новими вимогами часу.

Акмеологічний підхід до вищої медичної освіти, особливо в питаннях забезпечення охорони праці (ОП) працівників СМК при організації та наданні ЕМД в екстремальних умовах НС, дозволяє досягти найвищого рівня їх професійної підготовки з одночасним збереженням життя і здоров'я на перетині комплексного опанування знань нормативних, організаційно-медичних (медицина катастроф) та клінічних (медицина невідкладних станів) дисциплін. Враховуючи складні, небезпечні й емоційно напружені умови праці в осередках НС працівників СМК професорсько-викладацький склад приділяє особливу увагу питанням їх ОП з проведенням лекційних, практичних і семінарських занять за 6-годинною програмою для лікарів — слухачів циклів ТУ. Професорсько-викладацький склад при обговоренні на методичних нарадах кафедри ЦЗ та МК питань викладання ОП для лікарів — слухачів циклів ТУ дійшов одностайного висновку про бажаність для подальшого розвитку й фундаменталізації медичної освіти в Україні організації у ВМНЗ додипломної й післядипломної освіти кафедр «Охорона праці медичних та фармацевтичних працівників» з викладанням навчальних предметів «Основи охорони праці» та «Охорона праці медичних і фармацевтичних працівників».

Основним науковим напрямом роботи кафедри є розробка організаційних та управлінських засад, планування, інформаційного й матеріально-технічного забезпечення діяльності ДСМК України, організації надання ЕМД населенню, потерпілому від НС. Так, у наукових працях професорсько-викладацького складу з'являється велика кількість принципово нових ідей, понять і підходів до розв'язання актуальних проблем науки, практики й предмета викладання медицини катастроф ДСМК України.

Для подальшого удосконалення діяльності ДСМК України розроблені три взаємопов'язані системи організаційних принципів, що знайшли своє змістовне відображення в навчальному процесі: створення, управління й діяльність служби; добір медичного й немедичного персоналу служби з використанням комплексу психофізіологічних тестів визначення

придатності до роботи в екстремальних умовах; організаційних засад медичної евакуації й надання ЕМД у НС із використанням попередньо виконаних кількох варіантів прогностичних розрахунків на засадах теорії масового обслуговування. Збагачення й розвиток предметної сфери медицини катастроф як науки й навчальної дисципліни відбувається шляхом розробки нових, актуальних наукових і педагогічних напрямів: застосування логістики в управлінні ДСМК; вивчення особливостей умов роботи в НС і забезпечення охорони праці; створення національної системи виявлення біологічних загроз та оперативного реагування на них; біологічний захист як складова біологічної безпеки в протидії терористичним актам із використанням патогенних біологічних агентів у системі управління ДСМК; епідеміологія інфекційних захворювань при НС; розробка теоретико-методологічних і методичних засад можливих сценаріїв терористичних актів; гігієна катастроф; організація хірургії медицини катастроф; психолого-психіатричні аспекти НС, психіатрія катастроф; організація медичного постачання ДСМК і діяльність аптечних закладів у зонах НС; організація надання медико-санітарної допомоги населенню в зонах ведення бойових дій, дезінфекційна справа. У зв'язку з цим наукова діяльність професорсько-викладацького складу кафедри ЦЗ та МК була спрямована на виконання таких науково-дослідних робіт: «Організація надання екстреної медичної допомоги ураженим сильнодіючими отруйними речовинами (СДОР) у догоспітальному періоді» (1996—1999), «Організація захисту працівників хімічно небезпечного об'єкта при аваріях на ємкостях із сильнодіючими отруйними речовинами» (2000—2003), «Організація екстреної медичної допомоги працівникам хімічно небезпечного об'єкта при аваріях на ємкостях із хлором» (2004—2006), «Організація та планування екстреної медичної допомоги Державною службою медицини катастроф територіального рівня працівникам та населенню у разі виникнення осередків ураження при аваріях на хімічно небезпечних об'єктах» (2007—2011), «Удосконалення організації та діяльності Державної служби медицини катастроф України при наданні екстреної медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях» (2012—2016), «Удосконалення планування і організації діяльності Служби медицини катастроф з надання екстреної медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях мирного та воєнного часу» (2017—2021).

Системний аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень спонукали професорсько-викладацький склад кафедри до висновку, що збільшення НС та кількості постраждалих є системоутворювальним фактором нових об'єднаних з СМК організаційних форм протидії й використання потужних наукових інтелектуальних сил із достатнім кадровим та матеріально-технічним потенціалом, запровадження в організаційно-діяльнісному циклі прогресивних теоретико-методологічних, науково-дослідних і прикладних можливостей логістики й комплексного залучення до ліквідації наслідків катастроф усіх аварійно-рятувальних служб цивільного захисту. Тому

в інтелектуально-методичному й виконавчому ланцюзі для ліквідації медико-санітарних наслідків НС запропоновано використати можливості кафедр цивільного захисту та медицини катастроф, медицини невідкладних станів, анестезіології й реаніматології, соціальної медицини й організації охорони здоров'я, курсу медичного права ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» й Запорізького державного медичного університету (ЗДМУ). Із зовнішніх організацій залучити: КУ «Обласний центр ЕМД та МК» ЗОР, КУ «Територіальне медичне об'єднання «Обласний центр ЕМД та МК», Науково-дослідний центр біомедичних проблем ЗДМУ, Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Запорізької області, Комунальну спеціальну воєнізовану аварійно-рятувальну службу м. Запоріжжя, Запорізьку міську рятувально-водолазну службу.

Для забезпечення навчального процесу професорсько-викладацьким складом кафедри ЦЗ та МК підготовлено комплекс підручників і навчальних посібників для лікарів — слухачів циклів ТУ, суміжних клінічних кафедр і лікарів-інтернів: «Основи організації та діяльності служби медицини катастроф у надзвичайних ситуаціях» (2000), «Іонізуюча радіація і захист» (2000), «Защита населения при авариях на атомных электростанциях» (2000), «Підготовка формувань та закладів Державної служби медицини катастроф до роботи у надзвичайних ситуаціях» (2000), «Медицина катастроф» (2001, 2002), «Сильнодіючі отруйні речовини: джерела, небезпека, захист» (2002), «Повені і діяльність служби медицини катастроф» (2003), «Техногенные радиационные аварии — организация защиты и медицинской помощи» (2003), «Землетрусы. Характеристика, лікувально-евакуаційне забезпечення» (2004), «Научные основы эпидемиологии катастроф» (2004), «Діяльність Державної служби медицини катастроф у разі ураження населення небезпечними хімічними речовинами» (2005), «Охрана праці та безпека життєдіяльності населення при надзвичайних ситуаціях» (2005), «Медицина катастроф» (2008), «Діяльність Державної служби медицини катастроф України з протидії біологічному, хімічному та ядерному тероризму» (2010), «Діяльність з спостереження та контролю лабораторних центрів МОЗ України при надзвичайних ситуаціях» (2016).

Професорсько-викладацький склад кафедри усвідомлює сучасний стан української медичної термінології у сфері ЦЗ та МК, недостатньо розвиненої, що характеризується відсутністю чіткої власної системи утворення термінів, унаслідок чого виникає необхідність в їх широкому запозиченні й перекладі з інших мов. Відсутність одностайності у визначенні змісту існуючих і особливо нових термінів призводить до вживання різних слів для позначення одних і тих же понять, а інколи й до неправильного розуміння суті того чи іншого предмета, явища, процесу чи команди, що позначається даним терміном. Це перешкоджає розвитку національної медичної освіти, науки й практики в цій специфічній сфері діяльності, що особливо непри-

пустимо при наданні СМК ЕМД в умовах екстремальних ситуацій. Прагнення викладачів кафедри ЦЗ та МК до розробки, становлення й оформлення власної національної термінології з цієї проблематики свідчить про розуміння її великого значення для розвитку науки, задоволення професійних лінгвістичних потреб медичних працівників, функціонування СМК, підготовки й утвердження кадрів як основи національного відродження. Тому важливим аспектом діяльності професорсько-викладацького складу кафедри в усі роки її існування була і є наполеглива робота над українською термінологією предметної сфери цивільного захисту (оборони) та медицини катастроф, що обов'язково враховувалося при підготовці навчально-методичної літератури й наукових статей. У зв'язку з цим у підручниках і навчальних посібниках, підготовлених професорсько-викладацьким складом кафедри ЦЗ та МК, у формі окремих самостійних розділів наводяться провідні терміни й поняття, що визначають явища й процеси в разі виникнення НС.

Науково-педагогічний досвід професорсько-викладацького складу за 50 років діяльності кафедри було узагальнено в понад 600 надрукованих наукових і навчально-методичних працях, у тому числі 42 підручниках і навчальних посібниках із різних актуальних проблем предметної сфери цивільного захисту та медицини катастроф. За публічно висловленою загальною думкою професорсько-викладацького складу профільних кафедр ВМНЗ України, комплекс навчально-методичних праць кафедри ЦЗ та МК становить основу для створення сучасного досконалого науково-виробничо-довідкового багатотомного керівництва, що об'єднає в систему знання й практику діяльності (предметна енциклопедія), і підготовки довершеного підручника з медицини катастроф для додипломної й післядипломної освіти. *Scientia nulla res praestantior* (Немає нічого прекраснішого за знання).

За 50-річний період діяльності кафедри ЦЗ та МК у навчально-педагогічній, науковій й видавничій здобутки кафедри своїми інтелектуальними здібностями, педагогічною майстерністю і практичним досвідом зробили внесок такі викладачі: Ольга Мефодіївна Акулова, Олексій Тимофійович Баранов, Віктор Стефанович Борисовський, Іван Семенович Буйницький, Олександр Олександрович Гайволя, Світлана Георгіївна Губа, Ніна Григорівна Зайко, Юрій Григорович Звягінцев, Олександр Михайлович Ігнат'єв, Дмитро В'ячеславович Ількаєв, Іван Федорович Кармазь, Тетяна Валентинівна Карнаух, Володимир Якович Киктенко, Василь Константинович Кожевніков, Олександр Олександрович Коляда, Ігор Васильович Кочін, Юрій Федорович Курочкін, Дмитро Федорович Мальков, Валентин Павлович Мірошніченко, Станіслав Вікторович Нагорний, Олег Костянтинівч Нехаєв, Михайло Трохимович Пеліх, Василь Васильович Рибальченко, Володимир Максимович Секретта, Микола Дмитрович Силін, Євген Миколайович Степанов, Віктор Михайлович Субботовський, Дмитро Олек-

сандрович Трошин, Валерій Валерійович Царьов, Григорій Олександрович Черняков, Іван Іванович Чирков, Володимир Іванович Швець, Іван Федорович Шилов, Іван Петрович Шуляк.

Технологічність стала домінантною характеристикою діяльності медичних працівників ДСМК, тому професорсько-викладацький склад кафедри ЦЗ та МК започаткував використання сучасних інформаційних технологій у післядипломному навчанні лікарів для підвищення результативності навчального процесу, що означає перехід на якісно новий ступінь ефективності, оптимальності й науковості. Для цього навчальний процес на кафедрі ЦЗ та МК ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» удосконалювався й розвивався за такими напрямками: сучасні технології діагностики й контролю знань; методичне забезпечення самостійної роботи (підготовки) лікарів; методичне забезпечення дистанційного й очно-заочного навчання з предмету «Медицина катастроф» у післядипломній освіті; наукове обґрунтування шляхів реорганізації й розвитку післядипломного удосконалення медичних кадрів ДСМК у системі освіти; сучасні педагогічні системи в післядипломній освіті медичних працівників ДСМК; психологічні аспекти забезпечення якості післядипломної освіти лікарів ДСМК. Зважаючи на реформування галузі охорони здоров'я, пріоритети первинної медико-санітарної допомоги населенню, викладацький склад опікується підвищенням кваліфікації лікарів загальної практики — сімейної медицини з питань організації діяльності ДСМК і надання екстреної медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях. *Ipsa res indicat* (Сама справа говорить про себе).

Кафедра ЦЗ та МК є ініціатором створення нової самостійної організаційної структури з потенційно більшими інтелектуальними та науково-практично-навчальними можливостями, — «Науково-дослідний інститут медицини катастроф та екстреної медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях» (НДІ МК та ЕМД НС) у складі ДЗ «ЗМАПО МОЗ України». Тому мова йде не тільки про пристосування СМК до нових викликів часу у зв'язку зі збільшенням кількості НС медико-санітарних втрат, організації та надання ЕМД населенню в зонах бойових дій, а й про свідоме об'єднання та використання потужних науково-інтелектуальних сил із достатнім кадровим та матеріально-технічним потенціалом, запровадження в організаційно-діяльнісному циклі прогресивних теоретико-методологічних, науково-дослідних та інформаційних технологій в управлінні, надбань логістики і залучення аварійно-рятувальних служб цивільного захисту до ліквідації наслідків НС.

У зв'язку з бойовими діями на Сході України в діяльність кафедри ЦЗ та МК ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» та НДІ МК та ЕМД НС включена робота зі спеціальної підготовки лікарів з питань «Організація та надання екстреної медичної допомоги населенню в умовах бойових дій» за 7-, 14- та 20-годинними додатково розробленими програмами. Із 2014 р. кафедра проводить науково-практичні конференції, семінари, круглі столи, майстер-класи за тематикою

«Цивільний захист, медицина катастроф, воєнна та тактична медицина, організація надання екстреної медичної допомоги при НС мирного часу та в умовах бойових дій» із залученням працівників аварійно-рятувальних служб і військовослужбовців — учасників війн і збройних конфліктів.

У навчальному процесі для наочності широко використовується 89 відеофільмів різноманітної тематики: про виникнення, розвиток і руйнівні наслідки техногенних, природних, соціальних і воєнних НС із медико-санітарними втратами; діяльність аварійно-рятувальних підрозділів ЦЗ і медичних формувань СМК в осередках катастроф; проведення заходів лікувально-евакуаційного забезпечення постраждалих; надання різноманітних видів ЕМД; організації роботи приймально-сортувально-діагностичних відділів лікувально-профілактичних закладів і польових рухомих госпіталів тощо.

Професорсько-викладацький склад кафедри ЦЗ та МК приділяє особливу увагу етико-духовній стратегії становлення сучасної української вищої медичної освіти, яка постала перед вибором: повернення до традиційно-християнської системи освіти й виховання медичних працівників або переорієнтація на один із різновидів антихристиянських систем цінностей. Головним предметом уваги в традиційно-християнському вихованні медичних працівників СМК викладачі кафедри вважають розвиток сумління, що утримує від творення зла, вказує на вчинений проступок проти духовності й моралі, застерігає від гріха. Взірцем вихованості в цій стратегії є особа медичного працівника, яка служить Богові, Батьківщині й людям, а отже, у своїй повсякденній життєдіяльності й медичній праці (екзистенції) прагне добра на Землі та відповідно визначає свої вчинки. Складність ситуації у вищій медичній освіті, кадровому потенціалі галузі охорони здоров'я взагалі та СМК зокрема потребує як пріоритетного заходу створення у вищих медичних навчальних закладах додипломної й післядипломної освіти кафедр богослов'я та етико-духовного християнського виховання медичних працівників. *Omnia cum Deo, nihil sine Eo* (Все з Богом, нічого без Нього).

Як би там не було, самі лікарі-слухачі й лікарі-інтерни створюють авторитет кафедри ЦЗ та МК своїми відгуками та думками, порадами й зауваженнями, визначенням цікавості й слушності занять, корисності їх для подальшої практичної роботи, стану технічного й методичного забезпечення, пропозиціями й запитаннями щодо навчального процесу. Професорсько-викладацький склад кафедри ЦЗ та МК завжди відкритий до неформального конструктивного спілкування. Наші аудиторії завжди відчинені, і ми завжди очікуємо колег. Кожен з лікарів, кому є що сказати, завжди є бажаним, і навіть не гостем, а членом єдиного дружнього колективу викладачів. Тому кафедра широко співпрацює з великим колом ентузіастів ЦЗ та МК з практичної медицини, разом з якими з'ясовує й обговорює проблемні актуальні питання, проводить наукові дослідження, готує доповіді й тези на науково-практичні

Баранов Олексій Тимофійович, завідувач курсу медичної служби цивільної оборони Запорізького державного інституту удосконалення лікарів (1969–1979), полковник медичної служби

Степанов Євген Миколайович, завідувач кафедри медичної служби цивільної оборони Запорізького державного інституту удосконалення лікарів (1979–1987), полковник медичної служби

Кармазь Іван Федорович, завідувач кафедри медицини катастроф Запорізького державного інституту удосконалення лікарів (1987–1997), к.м.н., доцент

Борисовський Віктор Стефанович, завідувач кафедри медицини катастроф Запорізького державного інституту удосконалення лікарів (1997–1998), к.м.н., доцент

Кочін Ігор Васильович, завідувач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України» (з 1998 р.), академік Української міжнародної академії оригінальних ідей, д.м.н., доктор філософії, професор, заступник отамана Спільки громадських організацій «Запорозький козацький округ», генерал-хорунжий Війська Запорізького Низового

й науково-методичні конференції, друкує статті зі злободенної тематики в українських та іноземних журналах і збірниках.

Як відомо, розвиток — процес незупинний і багато в чому необоротний, тому кафедра ЦЗ та МК щодня перебуває в творчому пошуку, покращуючи педагогічну майстерність і кваліфікацію професорсько-викладацького складу, удосконалюючи свою матеріально-технічну й наукову бази. Інколи ми називаємо це долею, інколи кажемо про втручання певних сил, частіше просто радіємо життю. Насправді це плідна, творча, активна, всебічна робота об'єднаного єдиною метою професорсько-викладацького колективу кафедри ЦЗ та МК ДЗ «ЗМАПО МОЗ України».

Висновки

1. Початком підготовки з питань надання медичної допомоги населенню, постраждалому під час війни, слід вважати створення в 1932 р. в Одеському інституті удосконалення лікарів курсів з навчання лікарів для медико-санітарної служби місцевої про-типовітряної оборони.

2. Створення й розвиток у подальші роки служб медичної допомоги населенню, покращання змісту підготовки лікарських кадрів в інститутах удосконалення забезпечили організацію й надання екстреної медичної допомоги в необхідних обсягах у догоспітальному й госпітальному періодах постраждалим при різноманітних НС мирного й воєнного часу.

Склад кафедри (2016 р.). Сидять (зліва направо): Гайволя Олександр Олександрович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»; Кочін Ігор Васильович, д.м.н., професор, завідувач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»; Трошин Дмитро Олександрович, к.м.н., старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»; стоять (зліва направо): Царьов Валерій Валерійович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»; Шило Іван Федорович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»; Карнаух Тетяна Валентинівна, лаборант кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»

3. Підготовка кваліфікованих лікарських кадрів для МСС МПВО та МС ЦО набула свого продовження в Запорізькому інституті удосконалення лікарів з 1955 р., спочатку на кафедрі військово-медичної підготовки, потім — на самостійному курсі й кафедрі МС ЦО, яка була перейменована в 1990 р. у кафедру організації екстреної медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях і в 1997 р. — у кафедру медицини катастроф, а з 2008 р. — у кафедру цивільного захисту та медицини катастроф із якісно новим змістом навчального процесу.

4. Контингент лікарів-слухачів, які навчалися на курсах та кафедрах у 1961–1988 рр., складався з начальників МСЦО і начальників штабів МСЦО некатегоризованих міст та районів сільської місцевості; начальників сортувально-евакуаційних госпіталів і головних лікарів госпітальних баз; терапевтів-токсикологів; радіологів управління сортувально-евакуаційних баз і сортувально-евакуаційних госпіталів. У подальші роки контингент лікарів-слухачів складався з лікарів усіх фахів і лікарів-інтернів.

5. Навчальний процес на кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф складався з п'яти 1,5-місячних (236 навчальних годин) циклів ТУ, двох одномісячних (156 навчальних годин) і 7–14-годинних навчальних програм для лікарів — слухачів суміжних клінічних кафедр та лікарів-інтернів.

6. Збільшення НС та кількості постраждалих є системоутворювальним фактором нових об'єднаних з СМК організаційних форм ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій і використання потужних науково-інтелектуальних сил, що знайшло своє віддзеркалення у змінах змісту програми навчального процесу й контингентів лікарів-слухачів.

7. Додані до загальної сукупності історичні матеріали діяльності кафедри ЦЗ та МК ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» роблять свій вагомий внесок у створення колективного портрету української медицини й освіти, які є своєрідною візитною картою й презентують Україну у світі.

8. Минуле медицини, розглянуте в компарації з її сучасним станом, дає змогу простежити й оцінити в історичній послідовності зміни в медичній освіті, навчальному процесі, змісті медичних знань, підготовці медичних кадрів, проблематиці науки, пануючих теоріях й парадигмах, організаційних формах надання екстреної медичної допомоги при НС техногенного, природного, соціального й воєнного характеру.

9. Професорсько-викладацьким складом кафедри ЦЗ та МК у 1996–2016 рр. виконано 4 кафедральні науково-дослідні роботи з проблем організації й надання екстреної медичної допомоги населенню при надзвичайних ситуаціях, результати яких впроваджені в практику діяльності закладів охорони здоров'я України.

10. Науково-педагогічний досвід професорсько-викладацького складу за 50 років діяльності кафедри було узагальнено в понад 600 надрукованих наукових та навчально-методичних працях, у тому числі

42 підручниках і навчальних посібниках із різних актуальних проблем предметної сфери цивільного захисту й медицини катастроф.

11. Радикальне розв'язання світової кризової ситуації можливе тільки на засадах докорінної зміни духовних, етичних, політико-економічних та соціально-економічних пріоритетів, унаслідок чого саме людина, з її проблемами та прагненнями, стає метою суспільства, а все інше, у тому числі й держава, є засобами вирішення й задоволення здорових потреб особистості.

Список літератури

1. Короленко Л. *Лучшие книги уходящего года издательства «Здоров'я». Мир книги — 2000 // Здоровье Украины.* — 2000. — № 12 (декабрь 2000 г.). — С. 38.
2. Заречная А. *Пособие есть, не было бы катастроф // Запорожская правда.* — 2001. — № 32–33 (1 марта 2001 г.). — С. 6.
3. *Запорізький державний інститут удосконалення лікарів: 75 років (1926–2001).* — Запоріжжя, 2001. — С. 112–120.
4. *Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри медицини катастроф // Сильнодіючі отруйні речовини: джерела, небезпека, захист: Навчальний посібник / За ред. д.м.н., академіка І.В. Кочіна.* — Запоріжжя: ЗДІУЛ, 2002. — С. 108–178.
5. Гладкий Е. *Аби краще уберегти людей і території від надзвичайних ситуацій. Робота науково-методичної ради з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності населення // Надзвичайна ситуація.* — 2005. — № 2. — С. 50–53.
6. Гладкий Е. *Завжди в дорозі і у творчому пошуку // Надзвичайна ситуація.* — 2005. — № 8. — С. 48–49.
7. Воїнов М. *Презентуємо посібник // Технополіс.* — 2006. — № 4. — С. 44.
8. Тарасюк О.О., Безкопильний І.Н. *Рецензія на книгу «Научные основы эпидемиологии катастроф» / И.В. Кочин с соавт. // Запорож. мед. журнал.* — 2006. — № 1 (34). — С. 181–182.
9. Ільїна В.М. *Науковці про актуальні питання безпеки життєдіяльності людини // Безпека життєдіяльності.* — 2009. — № 10. — С. 2–4.
10. Кочін І., Гладкий Е. *«Безпека життєдіяльності» у вищій школі // Надзвичайна ситуація.* — 2009. — № 11. — С. 54–57.
11. Кочін І. *Потенційні джерела надзвичайних ситуацій на території України // Надзвичайна ситуація.* — 2013. — № 2. — С. 44–45.
12. *Науково-освітній потенціал України. Наукові установи, підприємства та організації. Навчальні заклади. Відомі імена в освіті і науці.* — Кн. 3. — К.: Український рейтинг, 2013. — 240 с.
13. *Винахідники України — еліта держави. Винаходи та інновації.* — К.: Видавничий центр «Логос Україна», 2014. — 116 с.
14. *Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2015 рік: Календар і короткі довідки з бібліографічними списками / Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека.* — Запоріжжя: А.А. Тандет, 2014. — 302 с.
15. Протас С.В. *На варті профілактики: Документально-художнє видання.* — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. — 264 с.

16. З плеяди захоплених наукою та навчально-педагогічною діяльністю // *Медицина неотложных состояний*. — 2015. — № 5(68). — С. 148-151.

17. *Вітчизняна медицина в Україні і світі. Імена. Досягнення. Перспективи* / Автор-упорядник Л.М. Гаврилук. — К.: Український рейтинг, 2016. — 144 с.

18. *Винахідники України — еліта держави. Винаходи та інновації*. — К.: Видавничий центр «Логос Україна», 2016. — 148 с.

19. *Кафедра цивільного захисту та медицини катастроф. Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України». 90 років плідної праці*. — Запоріжжя: Агентство «Орбіта-ЮГ», 2016. — С. 67-68.

20. *Літопис досягнень сучасної України: Успішні професіонали України*. — К.: Альфа-Віта, 2016. — 178 с.

Отримано 18.12.2017 ■

Кочин И.В.

ГУ «Запорожская медицинская академия последипломного образования МЗ Украины», г. Запорожье, Украина

Многогранность единства и непрерывность креативного развития профессорско-преподавательского состава кафедры — залог успеха в научно-учебной деятельности (50 лет кафедре гражданской защиты и медицины катастроф ГУ «Запорожская медицинская академия последипломного образования МЗ Украины»)

Резюме. Статья посвящена анализу деятельности кафедры гражданской защиты и медицины катастроф Государственного учреждения «Запорожская медицинская академия последипломного образования Министерства здравоохранения Украины» по случаю 50-й годовщины образования кафедры. Цель: исследовать и обобщить опыт работы профессорско-преподавательского состава кафедры гражданской защиты и медицины катастроф, отследить динамику учебно-педагогического процесса, учебно-методической работы и научных достижений, дать им оценку, сделать выводы для дальнейшего совершенствования учебного процесса и научной деятель-

ности. Были исследованы архивные и текущие материалы по организации и деятельности ГУ «Запорожская медицинская академия последипломного образования МЗ Украины» и кафедры гражданской защиты и медицины катастроф за 1926–2017 гг. Проанализированы и обобщены материалы учебно-методической, педагогической и научной деятельности профессорско-преподавательского состава.

Ключевые слова: юбилей; история; кафедра гражданской защиты и медицины катастроф; учебный процесс; научно-исследовательская работа; чрезвычайная ситуация; медицинская помощь

I.V. Kochin

State Institution "Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education of the Ministry of Health of Ukraine", Zaporizhzhia, Ukraine

Multifaceted unity and continuity of creative development of the academic staff of the department — the key to success of scientific and educational activities (50th anniversary of civil protection and disaster medicine department of the State Institution "Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education of the Ministry of Health of Ukraine")

Abstract. The article deals with the analysis of the activities of civil protection and disaster medicine department of the State Institution "Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education of the Ministry of Health of Ukraine" on the occasion of 50th anniversary of this department. The goal is to study and summarize the experience of the academic staff of civil protection and disaster medicine department, to track the dynamics of changes in the educational and pedagogical process, educational and methodological work and scientific achievements, to evaluate them, to draw conclusions for further improvement of the

educational process and scientific activities. Archive and current materials on the organization and activity of the State Institution "Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education of the Ministry of Health of Ukraine" and civil protection and disaster medicine department for 1926–2017 were studied. Materials of educational, methodical, pedagogical and scientific activities of the academic staff are analyzed and summarized.

Keywords: anniversary; history; civil protection and disaster medicine department; educational process; research work; emergency situation; medical aid